

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง แนวทางในการจัดเตรียมที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ : กรณีศึกษา ชุมรม อยู่ร้อยปี มีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนสภาวะแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุ
3. สถานภาพและความต้องการของผู้สูงอายุ
4. ทฤษฎีกิจกรรม
5. แนวความคิดเกี่ยวกับการย้ายที่อยู่อาศัย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวความคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ

มีผู้ที่ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุไว้ซึ่งแตกต่างกันไป แนวความคิดเรื่องชุมชนผู้สูงอายุเป็นแนวความคิดหนึ่ง ซึ่งมีสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงไปของสังคม เช่น คนอายุยาวขึ้น ทำให้จำนวนผู้สูงอายุมีสูงขึ้นเรื่อย ๆ สังคมเมืองทำให้เกิดครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น สภาพเศรษฐกิจทำให้ครอบครัวต้องดิ้นรน ซึ่งทำให้เวลาการดูแลผู้สูงอายุในอุปการะรวมทั้งผู้สูงอายุ ลดน้อยลง ผู้สูงอายุจึงต้องอยู่ตามลำพังมากขึ้น เป็นต้น (ประพันธ์พงศ์ เวชชาชีวะ, 2537) ดังนั้น หลักการในการทำโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ จึงต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าว กล่าวคือ ต้องมีการออกแบบให้มีบรรยากาศคล้ายบ้านพักอาศัยที่อบอุ่น อาจเป็นบ้านเดี่ยว บ้านกลุ่ม หรือ อาคารสูงไม่เกิน 5 ชั้น ควรมีสถานที่ตั้งแถบชานเมือง มีสภาพแวดล้อมดี มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกครบครัน เช่น สวนสุขภาพ ห้องสมุด ห้องพระ ห้องออกกำลังกาย ห้องชาวน้ำ ห้องอบสมุนไพร ห้องดนตรี ห้องหัตถกรรม สระว่ายน้ำ พื้นที่เล่นกีฬาในร่ม เป็นต้น ทั้งนี้ควรเน้นการออกแบบที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากที่สุด และมีการจัดให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมต่อเนื่อง มีการพักผ่อน ออกกำลังกาย มีการดูแลทั่วถึง

ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุควรเป็นลักษณะหมู่บ้านจัดสรรที่อยู่ไม่ไกลจากเมือง เรียกว่า หมู่บ้านคนแก่ มีบริการต่าง ๆ ที่เหมาะกับผู้สูงอายุ มีหลายรูปแบบ เช่น บังกะโลชั้นเดียว

ทาว์นเฮ้าส์ชั้นเดียว และอาคารชุด 2-3 ชั้น มีบริการต่าง ๆ ครบครัน มีเครื่องอุปโภคบริโภคจำหน่าย สมาชิกของโครงการอาจมีได้ 2 รูปแบบ ทั้งอยู่ประจำ และไปกลับ ญาติมาเยี่ยมได้ และมีสระออกนอกสถานที่ได้ (เจก ธนะสิริ, 2531)

จากการวิจัยเรื่องความต้องการที่อยู่อาศัยในวัยผู้สูงอายุของผู้ที่ทำงานบริษัทชั้นนำในกรุงเทพมหานคร (บัญญัติ บุรณสิงห์, 2539) พบว่า ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการจัดสร้างชุมชนผู้สูงอายุโดยเฉพาะข้างต้น และคิดจะไปอยู่ถ้ามีชุมชนผู้สูงอายุที่ตนพอใจ โดยคำนึงถึงการดูแลสุขภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ สภาพแวดล้อมที่สงบปลอดภัย มีสังคมเพื่อนบ้าน และราคาค่าบริการที่เหมาะสมเป็นหลัก ลักษณะควรเป็นบ้านกลุ่มชั้นเดียว (Single-Storey Cluster House) ในเขตปริมณฑล สามารถซื้อเป็นกรรมสิทธิ์ และอยู่อาศัยเดี่ยว ๆ มีบริการด้านแพทย์ พยาบาล อาหาร ทำความสะอาด ซักรีด รถรับส่งไปที่ต่าง ๆ และสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ โรงพยาบาล-คลินิก สุขภาพ ศูนย์กายภาพบำบัด สวนพักผ่อน และห้องปฏิบัติธรรม เช่นเดียวกับการวิจัยเรื่องความต้องการที่อยู่อาศัยเมื่อถึงวัยเกษียณอายุของข้าราชการตำรวจในเขตกรุงเทพมหานคร (สุทธิพงษ์ บุญฤทธิ์, 2538) ซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวความคิดเกี่ยวกับการสร้างชุมชนผู้สูงอายุ โดยเห็นว่า เป็นที่พักสำหรับผู้ไม่มีที่พักพิง มีเพื่อนรุ่นเดียวกัน โดยเห็นว่าภาครัฐ เป็นผู้เหมาะสมที่สุดในการจะดำเนินโครงการชุมชนผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยให้ความเห็นว่าวัฒนธรรมไทยไม่สนับสนุนให้ลูกหลานทอดทิ้งพ่อแม่ ซึ่งแสดงความไม่เป็นธรรมในสังคม และรัฐต้องเลียงงบประมาณเพิ่มขึ้น

ทั้งนี้การจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุนั้น ควรคำนึงถึงหลักการจัดการด้านที่อยู่อาศัยทั่วไปที่สำคัญ คือ (สำนักสวัสดิการสังคม, 2537)

1. ต้องคำนึงถึงความต้องการของบุคคล (Individual Needs) ซึ่งประกอบด้วย
 - 1.1 ความปลอดภัยทางด้านร่างกายและสุขภาพอนามัย เช่น มีที่พักเพียงพอแยกเป็นสัดส่วน มีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่ดี มีการจัดระบบการรักษาความสะอาด มีระบบการปกป้องจากภายนอก เช่น เสียง แสง ที่ดี เป็นต้น
 - 1.2 ความเป็นส่วนตัว โดยเฉพาะเวลาพักผ่อน ต้องยึดหลักให้ผู้เข้าอยู่อาศัยเข้าใจและคำนึงถึงการเป็นส่วนตัวซึ่งกันและกัน
 - 1.3 การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ควรมีพื้นที่ที่จะให้แต่ละบุคคล และครอบครัวได้พบปะและทำกิจกรรมร่วมกันภายในที่อยู่อาศัย และความร่วมมือกันระหว่างเพื่อนบ้าน

- 1.4 ความมั่นคงของบุคคลและการพัฒนา ซึ่งความรู้สึกในการได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ จะช่วยพัฒนาความสามารถ สถิติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย
2. ต้องคำนึงถึงความต้องการของสังคม (Social Needs) ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.1 ความสามัคคีของชุมชนและการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันของคนในชุมชน
 - 2.2 การผสมผสานด้านที่อยู่อาศัยและความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ ที่อยู่อาศัยต้องเป็นที่รวมทุกสิ่งทุกอย่างที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกัน
 - 2.3 การอำนวยความสะดวกในชุมชน โดยจัดให้มีสถานที่อำนวยความสะดวก เช่น ห้องประชุม ห้องสมุด ศูนย์พักผ่อนออกกำลังกาย โรงภาพยนตร์ โรงละคร สนามกีฬา เป็นต้น

จะเห็นได้จากอดีตว่า มีหลายแนวความคิดสำหรับแนวทางการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งบ่อยครั้งที่สังคมมองผู้สูงอายุเป็นเพียงกลุ่มคนที่ไม่สามารถสร้างผลผลิตได้อีก (Post-productive) จึงถูกจัดให้ไปอยู่อาศัยแยกออกไปในรูปแบบกึ่งสถาบันซึ่งมีลักษณะไม่เหมือนที่อยู่อาศัยทั่วไป ไกลห่างจากชุมชน และความเจริญต่าง ๆ การมองและแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ก็แตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละหน่วยงาน เช่น ผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ ด้านสวัสดิการสังคม ด้านนักวางแผน หรือสถาปนิก เป็นต้น ในหลาย ๆ ประเทศก็มีแนวทางในการแก้ปัญหาผู้สูงอายุที่แตกต่าง ๆ กัน เช่น ประเทศสังคมนิยมมักจะมองผู้สูงอายุเป็นผู้ที่จะได้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขหลังจากเกษียณ ในประเทศทุนนิยม ก็จะมีระบบบำนาญ บำนาญ และมีเครือข่ายสังคมที่เข้มแข็ง แต่ภาวะดังกล่าวเริ่มลดน้อยลง สังคมทั้งหลายหันมาเน้นความสามารถเชิงเศรษฐกิจ เน้นผลประโยชน์ระยะสั้น เน้นประสิทธิภาพมากขึ้น จึงทำให้สังคมเสื่อมถอย ความมีศักดิ์ศรี ความปลอดภัย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุลดน้อยลง ดังนั้น หลักการพื้นฐานสำคัญในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประชากรผู้สูงอายุ คือ ต้องถือกลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มหนึ่งในสังคม (Peter Gauchat, 1999) โดยมีหลักการ คือ

1. Integration คือ การจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุให้ยังคงใกล้แหล่งชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน
2. Engagement คือ กระตุ้นให้เกิดการนำความสามารถต่าง ๆ ของผู้สูงอายุมาใช้อย่างเต็มที่

3. Opportunities Of Contribution คือ เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความสามารถที่มีก่อประโยชน์ให้กับชุมชน

ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยยืดเวลาให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะดำรงชีวิตได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น เกิดความรู้สึกเป็นประโยชน์และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนเองก็จะได้คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการที่ได้เก็บเกี่ยวประโยชน์จากความสามารถของผู้สูงอายุ

ดังนั้นการวางแผนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุตามหลักการข้างต้นจึงประกอบด้วย

1. Dispersed throughout the community การจัดที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุให้กระจายไปตามชุมชนไม่เกิน 20-30 หน่วย โดยไม่แยกออกไปอย่างโดดเดี่ยว
2. Within walking distance จัดให้อยู่ใกล้แหล่งบริการต่าง ๆ เช่น วัด โบสถ์ ห้องสมุด โรงเรียน ละคร สถาบันเพื่อการศึกษา บริการด้านสุขภาพ
3. Attached to opportunities for contribution จัดไว้ร่วมกับโครงการอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่น จัดที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุไว้ใกล้กับโรงเรียนสอนเด็กเล็กหรือห้องสมุด เป็นต้น
4. Easily accessible จัดให้อยู่ใกล้แหล่งระบบขนส่งมวลชน และใกล้แหล่งชุมชนเดิมเพื่อให้ญาติมิตรสามารถมาเยี่ยมเยียนได้สะดวก
5. A visual fit with local housing ให้มีสภาพใกล้เคียงกับที่อยู่อาศัยเดิมเพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกถูกแยกออกมาโดดเดี่ยว

และเพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่ได้โดยลำพังมากขึ้น ที่อยู่อาศัยจะต้องตอบสนองความต้องการทั้งทางกายและจิตใจของผู้สูงอายุ โดย

1. จัดให้มีความช่วยเหลือทางการแพทย์ บริการทางสังคม และระบบขนส่งมวลชน
2. จัดให้เหมาะสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรืออย่างน้อยสามารถปรับสภาพได้เมื่อต้องการ
3. เน้นในเรื่องความปลอดภัย เนื่องจากผู้สูงอายุตื่นเต้นตกใจง่าย
4. จัดให้อยู่ใกล้แหล่งชุมชนเดิม เพราะผู้สูงอายุมักปรับตัวได้ยาก

นอกจากนี้ ที่อยู่อาศัยที่ดีนั้น จะต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีด้วย (Hooyman และ Kiyak) ซึ่งประกอบด้วย

1. สามารถเข้าถึงได้ง่าย (Accessibility) เช่น การมีทางลาดสำหรับรถเข็น ความสูงของตู้ที่ผู้สูงอายุสามารถหยิบของได้สะดวก
2. มีความปลอดภัยทางกายภาพ (Physical Safety) เช่น การทำประตูห้องนอนที่เปิดได้ 2 ด้าน จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอบริเวณบันไดและทางเข้า มีราวจับในห้องน้ำ
3. ความเป็นส่วนตัว (Privacy) ทั้งขณะนอน อาบน้ำ หรือแต่งตัว
4. มีขอบเขตส่วนบุคคล (Territoriality) โดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นสิ่งเฉพาะตัว มีอุปกรณ์แต่งห้องตามต้องการ
5. มีความชัดเจน (Legibility) โดยออกแบบภายในบ้านไม่ให้ซับซ้อน ใช้หลักของสี และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในบ้านให้เหมาะสม
6. สามารถสร้างแรงกระตุ้น (Stimulation) เพื่อให้เกิดความประทับใจ และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

จากแนวความคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุนั้น สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุนั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากจะต้องคำนึงถึงหลักการจัดการที่อยู่อาศัยทั่วไปแล้ว ยังต้องคำนึงถึงลักษณะพิเศษของผู้สูงอายุด้วย ควรเน้นรายละเอียดทั้งภายในที่อยู่อาศัย และภายนอก รวมทั้งสิ่งแวดล้อมซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม ในสถานที่ที่เหมาะสม มีการจัดการอย่างเป็นระบบ ประสานงานจากหลาย ๆ ฝ่าย นอกจากจะทำให้ตัวผู้สูงอายุนั้นมีชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว สังคมโดยรวมก็จะได้ประโยชน์จากการมีส่วนร่วม และการสร้างประโยชน์ของกลุ่มผู้สูงอายุอีกด้วย

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนสภาวะแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุ

การจัดสภาวะแวดล้อมมีความสำคัญกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้สูงอายุมีความสามารถในการควบคุมสภาวะแวดล้อมลดลง (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544) ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการทนต่อความกดดัน ความเครียดต่าง ๆ รวมถึงการโยกย้ายจากที่อยู่อาศัยที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดปัญหา และมีผลกระทบทั้งทางร่างกาย สังคม และจิตใจของผู้สูงอายุ

การจัดหรือการปรับเปลี่ยนสภาวะแวดล้อมนั้น (Environmental Design) หมายถึง การวางแผน และการแทรกแซงต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาวะแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมในทุก ๆ เรื่องที่มีผลกระทบต่อปัจเจกบุคคล นับตั้งแต่การก่อสร้างบ้านเรือน การออกแบบตกแต่งภายใน การจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตต่าง ๆ การแต่งกาย การเมือง การปกครอง ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลเกิดการปรับเปลี่ยนและพัฒนาสิ่งใหม่ขึ้นมา เพื่อนำไปสู่สิ่งที่ดี และเหมาะสมยิ่งขึ้น

หากมีการศึกษาและทำความเข้าใจกับสภาวะแวดล้อมที่เป็นอยู่ของผู้สูงอายุ และจัดสภาวะแวดล้อมเสียใหม่ให้เหมาะสม จะเป็นการช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ เป็นการป้องกันและฟื้นฟูสมรรถภาพ รวมทั้งสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้กับผู้สูงอายุได้ดีอีกด้วย ซึ่งการจัดสภาวะแวดล้อมให้เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุนั้น ควรเอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในสภาวะแวดล้อมทั้ง 3 ส่วน คือ

1. สภาวะแวดล้อมส่วนบุคคล (Individual Environment)

ควรปรับเปลี่ยนสภาวะแวดล้อมเพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาวะเสื่อมถอย การผิดปกติ และสภาพปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบอยู่ เช่น ผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางสายตา ควรจัดให้มีแว่นตา หรือผู้ที่มีปัญหาในการทรงตัว ควรจัดให้มีไม้เท้าช่วยในการทรงตัวและการเดิน ผู้สูงอายุที่มีอาการซึมเศร้าอาจเกิดจากสภาวะแวดล้อมในบ้านที่มีแสงสว่างน้อย ขาดสีสด เก้าอี้ทึบโหมม ไร้มิติและราบเรียบเกินไป ทำให้ผู้ที่มีสภาพปัญหาทางด้านจิตใจอยู่แล้วเกิดความรู้สึกหดหู่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้สิ่งที่คนทั่วไปค่อนข้างละเลย คือเครื่องตกแต่งบ้าน หรืออุปกรณ์ที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกไม่สะดวก และอาจเกิดอันตรายได้ เช่น ประตูที่หนัก โต๊ะที่ตั้งขวางทางเดิน ปลั๊กไฟที่มีสภาพชำรุด การวางของไม่เป็นที่เป็นทาง สิ่งเหล่านี้ควรได้รับการปรับปรุงเช่นเดียวกัน

2. สภาวะแวดล้อมทางสังคม (Social Environment)

ควรเน้นการจัดสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือแม้แต่การพูดคุยเพื่อเสริมสร้างกำลังใจ ดังนั้น การดำเนินงานเตรียมที่อยู่อาศัยให้กับผู้สูงอายุ หรือการดำเนินงานระหว่างวิศวกร สถาปนิก มัณฑนากร ครอบครัวยุคและผู้สูงอายุควรมีการประสานงานกันเพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว เช่น การมีมุมเครื่องดื่ม หรือมุมหนังสือในห้องพักของผู้สูงอายุ จะ

ทำให้ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยเรื้อรัง หรือเคลื่อนไหวลำบากได้มีการตีเครื่องตีพร้อมกัน สนทนากับเพื่อนฝูงในห้อง การมีกระดานหมากรุก หรือเกมอื่นๆ ไว้ในห้องเมื่อมีผู้มาเยี่ยมเยียนทำให้ผู้สูงอายุสามารถผ่อนคลายโดยการเล่นเกมชนิดนั้นกับเพื่อนฝูงได้ กรณีมีผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยไม่สามารถลุกนั่งได้ ควรจัดวางเก้าอี้ที่ทำให้แขนงั่งเรียงกันด้านเดียว จะทำให้ผู้สูงอายุหันหน้าพูดคุยได้สะดวก สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับทุกคน ดีกว่าการจัดที่นั่งเป็นวงกลมรอบตัวผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุต้องหัน หรือพลิกตัวพูดคุยกับแต่ละคน อย่างยากลำบาก

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment)

ควรให้ความสนใจในเรื่องความมั่นคงปลอดภัยของผู้สูงอายุนอกเหนือจากความสวยงาม ตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุที่เดินไม่สะดวกอาจลื่นหกล้มได้หากทางเดินไม่มีที่เกาะยึด หรือพื้นห้องน้ำอยู่ในสภาพที่ลื่นมาก เก้าอี้ล้อเลื่อนไม่สามารถใช้งานได้หากไม่มีทางลาดยาว หรือทางเดินไม่มีแสงสว่างที่เพียงพอ นอกจากนั้น การจัดอุปกรณ์ตกแต่งบ้านก็มีผลต่อสุขภาพจิตใจของผู้สูงอายุเช่นกัน มีผู้ศึกษาและพบว่า การจัดเก้าอี้ที่นั่ง ให้หันหน้าชนกัน การใช้โต๊ะกลมมากกว่าโต๊ะสี่เหลี่ยมต่างมีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุมีการสนทนา พูดคุยกับผู้อื่นได้มากขึ้น

สภาพแวดล้อมเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุมากกว่าวัยอื่น ๆ ดังนั้น เพียงการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุให้เหมาะสม โดยใส่ใจในทุกรายละเอียดข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมส่วนบุคคล สภาพแวดล้อมทางสังคม หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ จะช่วยป้องกัน ลด และแก้ไขปัญหที่อาจเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี ซึ่งการปรับเปลี่ยนนี้ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของผู้สูงอายุแต่ละคนประกอบด้วย โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพ

3. สถานภาพและความต้องการของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ (Elderly) ตามที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป นอกจากนี้ยังมีเกณฑ์ในการกำหนดผู้สูงอายุจากลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น จากอายุที่ปรากฏจริง (Chronological Aging) จากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Aging) การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ (Psychological Aging) และบทบาททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (Sociological Aging) (สุรกุล เจนอบรม, 2541) หรืออาจกำหนดได้จากประเพณีนิยม

(Tradition) เช่น ในไทยกำหนดวัยเกษียณอายุไว้ที่ 60 ปีขึ้นไป ส่วนในสหรัฐอเมริกากำหนดไว้ที่ 65 ปีขึ้นไป การกำหนดจากความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองของผู้สูงอายุ (Self-Concept) ความสามารถในการประกอบอาชีพ (Occupation) และความกดดันทางอารมณ์และความเจ็บป่วย (Coping with Stress and Illness) (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2534) ดังนั้น จะกำหนดว่าผู้ใดเป็นผู้สูงอายุนั้น คงจะต้องพิจารณาจากหลาย ๆ องค์ประกอบไปพร้อม ๆ กัน

ผู้สูงอายุนั้น จะมีสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไปในทางลบมากกว่าวัยอื่น ๆ จึงต้องการการดูแลเอาใจใส่อย่างมาก ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สถานภาพต่าง ๆ ของผู้สูงอายุทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ และเศรษฐกิจ ล้วนมีผลกระทบซึ่งกันและกัน จึงจะต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในลักษณะองค์รวม

สถานภาพของผู้สูงอายุด้านร่างกายนั้น จะพบว่า ระบบต่าง ๆ ภายในร่างกายของผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมถอย การทำงานไม่เป็นปกติ จึงเจ็บป่วยง่าย ซึ่งส่งผลต่อสภาพจิตใจ ความคิด สติปัญญา การตัดสินใจ และการควบคุมตนเอง นอกจากนี้ การเจ็บป่วยและการสูญเสียล้วนส่งผลต่อจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ต้องพึ่งพิงคนในครอบครัวแทนการเป็นหัวหน้าครอบครัว ทำให้สถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุด้อยลง เกิดความรู้สึกไร้ความสำคัญ ทั้งนี้ไม่รวมถึงผู้สูงอายุที่มีการเตรียมพร้อมเข้าสู่ภาวะผู้สูงอายุเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่แย่งลง เนื่องจากไม่สามารถประกอบอาชีพได้ แต่ในขณะเดียวกันกลับเป็นวัยที่มีความต้องการใช้จ่ายสูงขึ้นโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ

เมื่อกล่าวถึงความต้องการของผู้สูงอายุนั้น ไม่แตกต่างจากความต้องการของบุคคลวัยอื่น ๆ เท่าไรนัก (สิริสมร สุขสวัสดิ์, 2534) อันประกอบด้วย ความต้องการด้านร่างกาย คือ ปัจจัย 4 โดยเฉพาะการรักษาโรคเนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักประสบปัญหาด้านสุขภาพ และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการให้บุตรหลานเป็นผู้ดูแลมากที่สุด (ทรงศรี สนธิทรัพย์, 2539 : 56) ความต้องการด้านจิตใจ คือ ความรัก การยอมรับ และการสนับสนุนจากครอบครัว กลุ่ม และสังคม ความต้องการด้านสังคม คือ การเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว กลุ่ม และสังคม การได้รับการเคารพยกย่อง และมีชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ซึ่งในส่วนนี้มีความสำคัญมาก คือ หากผู้สูงอายุได้รับการตอบสนองความต้องการทางสังคมเป็นอย่างดี ก็จะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และในทางตรงกันข้าม หากไม่ได้รับการตอบสนอง ก็จะก่อให้เกิดปัญหาด้านจิตใจเป็น

อย่างมาก ความต้องการด้านสุดท้าย คือ ความต้องการด้านเศรษฐกิจ คือ การมีงานมีรายได้ โดยเฉพาะครอบครัวที่ยากจน

กล่าวโดยสรุป คือ ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพค่อนข้างมากและเป็นไปในทางลบ จึงมีความอ่อนไหวมาก และมีความต้องการที่เน้นไปทางด้านจิตใจมากกว่าความต้องการด้านกายภาพทั่วไปเพิ่มขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาทำความเข้าใจผู้สูงอายุให้ถ่องแท้ ก่อนมีการวางแผนในเรื่องที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้คุณภาพชีวิตของเขาเหล่านั้นดีขึ้นทั้งทางกายและจิตใจ

4. ทฤษฎีกิจกรรม

ผู้สูงอายุจะใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้นั้น ควรมีกิจกรรมทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) มีแนวความคิดตรงข้ามกับทฤษฎีการไร้ภาระผูกพัน (Disengagement Theory) ซึ่งได้ชี้แนะให้คนชรามีการปล่อยวาง ลดความรับผิดชอบ ลดความห่วงใยในลูกหลาน และลดกิจกรรมในสังคมลงด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกสูญเสียในสิ่งที่เคยมีและเคยได้รับ แต่ทฤษฎีกิจกรรมนั้นย้ำว่าถ้าคนชราที่ต้องการมีชีวิตในวัยชราอย่างมีความสุข ก็จงทำตัวให้เพลิดเพลินพึงพอใจในชีวิตของตนเอง เป็นตัวของตัวเอง ทำกิจกรรมทุกอย่างตามกำลังความสามารถของตนเอง (สมศรี กัธมาลา, 2529)

นอกจากนี้ ทฤษฎีกิจกรรมยังคงเป็นแนวความคิดหลักในการมองคนชรา ทฤษฎีนี้เชื่อว่ากิจกรรมทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญของมนุษย์ทุกเพศทุกวัย ตามความเชื่อนี้กิจกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนชราเพื่อสุขภาพและชีวิตที่ดี การศึกษาพบว่าบุคคลที่มีกิจกรรมสูงและรักษาระดับกิจกรรมทางสังคมของตนไว้เมื่อตนย่างเข้าสู่วัยชรา และความสามารถในการดำรงกิจกรรมทางสังคมในวัยชราได้ จะทำให้คนชราที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูง มีภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองดี (Self-image) เป็นการแสดงถึงการประสบความสำเร็จในชีวิตวัยชราและถ้าบทบาทและกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม ที่บุคคลถูกผลักดันให้เลิก ให้พินหันที่ จะต้องมีกิจกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาทดแทน (Havighurst อ้างใน Barrow, 1979)

การศึกษาลงการใช้เวลาว่างต่อสุขภาพจิตในข้าราชการบำนาญเกษียณอายุ จังหวัดขอนแก่น พบว่า ผู้สูงอายุที่ใช้เวลาในการทำกิจกรรมบ่อยครั้งกว่า จะมีสุขภาพจิตดีกว่าผู้สูงอายุที่ใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรมน้อยครั้งกว่า (จำพรรณ ภัทรนิศย์, 2529) ผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมกิจ

กรรมทางสังคมสูง มีงานอดิเรกและงานยามว่าง จะมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมต่ำ และไม่มียานอดิเรกหรืองานยามว่าง (เขมิกา ยามะรัต, 2527) และผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในสังคมมากจะมีความพึงพอใจในชีวิตสูงและมีความซึมเศร้าน้อย (กนกวรรณ ศิลปกรรมพิเศษ, 2527)

กิจกรรมของผู้สูงอายุนั้น อาจแบ่งได้หลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางด้านสุขภาพ เช่น กิจกรรมกีฬา ไม่ว่าจะเป็นการเล่นกีฬา การดูกีฬา หรือการเป็นผู้จัดกีฬา (นิศา ชูโต, 2525) กิจกรรมทางด้านสังคม คือ การมีส่วนร่วมในสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งภายในครอบครัวและภายนอกครอบครัว เช่น กลุ่มเพื่อน เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง กลุ่มศาสนา กลุ่มการเมือง ชมรมต่าง ๆ กิจกรรมด้านจิตใจ เช่น การมีงานอดิเรก เพื่อความเพลิดเพลิน สร้างค่าให้กับตนเอง เป็นกิจกรรมที่ทำได้โดยลำพัง รวมถึงการหาความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา และกิจกรรมที่สร้างรายได้ เช่น งานประจำ งานพิเศษ หรืองานชั่วคราว เพื่อไม่ต้องพึ่งพาคนอื่น มีความมั่นคงในตนเอง

ในการวางแผนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุนั้น จึงต้องคำนึงถึงการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องด้วย ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุ

5. แนวความคิดเกี่ยวกับการย้ายที่อยู่อาศัย

แนวความคิดเกี่ยวกับการย้ายที่อยู่อาศัยนั้น ได้บอกถึงสาเหตุในการย้ายที่อยู่อาศัยไว้ ซึ่งสาเหตุหนึ่ง คือ ช่วงวัยของชีวิต ซึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายที่อยู่อาศัยนั้น ส่วนมากเห็นความสัมพันธ์ระหว่างจังหวะของวัยแห่งชีวิต เริ่มตั้งแต่ครอบครัวขยาย ครอบครัวเติบโต จนถึงขั้นอยู่ตัว และแยกครอบครัว ล้วนแต่ทำให้เกิดการย้ายที่อยู่อาศัย เช่น ตอนแต่งงานจะมีแนวโน้มการแยกครอบครัวมากที่สุด ช่วงที่ลูกอยู่ในวัยเรียน และหัวหน้าครอบครัวกำลังมีความก้าวหน้าและมีความมั่นคงในอาชีพ จะไม่มีการย้ายที่อยู่ และเมื่อลูกเติบโตแยกย้ายครอบครัว จะมีการเปลี่ยนที่อยู่อาศัยใหม่อีกครั้ง อย่างไรก็ตามก็สามารถสรุปสาเหตุหลักของการย้ายที่อยู่อาศัยหลักได้จากแรงกระตุ้นที่ไม่พึงปรารถนา และแรงกระตุ้นที่พึงปรารถนา (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2531) ดังนี้

แรงกระตุ้นที่ไม่พึงปรารถนา ได้แก่

1. ขนาดของที่อยู่อาศัยที่ไม่เหมาะสมกับจำนวนสมาชิก โดยเฉพาะในชั่วยวัยชรา สมาชิก

ค่อย ๆ ลดน้อย จึงต้องปรับขนาดของบ้านให้พอดีกับความต้องการ

2. ราคาบ้านที่ไม่เหมาะสมกับฐานะ
3. สภาพตัวบ้านและละแวกที่อยู่อาศัยที่ไม่ดี
4. ความไม่สะดวกในการเข้าถึงสาธารณูปโภคสาธารณูปการ

แรงกระตุ้นอันพึงปรารถนา ได้แก่

1. ความหวังในเรื่องการอยู่ดีกินดีขึ้น มีความสะดวกสบาย ใกล้แหล่งสาธารณูปโภค สาธารณูปการ
2. ความหวังเกี่ยวกับครอบครัว เพื่อสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเด็ก

นอกจากนี้ ยังพบแรงด้านการย้ายที่อยู่อาศัยอีกด้วย เช่น ลักษณะการครอบครองที่อยู่อาศัย ซึ่งผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยจะมีแนวโน้มในการย้ายที่อยู่อาศัยน้อยกว่าผู้ที่ไม่มีการมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย หรือเรื่องระยะเวลาอยู่อาศัยก็เช่นเดียวกัน ซึ่งผู้ที่มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่ใดที่หนึ่งนาน ๆ จะมีโอกาสที่จะย้ายน้อยลงเพราะเกิดความเคยชิน

ดังนั้น การวางแผนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุจึงต้องพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดการย้ายที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่แล้วผู้สูงอายุมิที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองและมีระยะเวลาการอยู่อาศัยค่อนข้างนาน (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544) ซึ่งทำให้เกิดความรักความผูกพันกับที่อยู่อาศัยเดิม และการวิจัยเรื่องความต้องการที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ พบว่า ผู้สูงอายุยังคงต้องการอยู่ในที่อยู่อาศัยเดิมกับลูกหลาน อย่างไรก็ตาม ความจำเป็นต่าง ๆ ซึ่งอาจทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ลำพังมากขึ้น ทำให้ต้องมีการวางแผนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดทางเลือกสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้การวางแผนจะต้องคำนึงถึงแรงกระตุ้นที่จะทำให้เกิดการย้ายดังที่กล่าวข้างต้นประกอบด้วย เช่นการปรับขนาดที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับความต้องการ การจัดสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่ การจัดเตรียมสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่จำเป็น เป็นต้น

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 การศึกษาความต้องการที่อยู่อาศัยเมื่อถึงวัยเกษียณอายุ ของข้าราชการตำรวจ ในเขตกรุงเทพมหานคร (สุทธิพงษ์ บุญฤทธิ์, 2538)

กลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าของหน้าที่ตำรวจในสังกัดกองบังคับการตำรวจนครบาลพระนครเหนือ และกองบังคับการตำรวจนครบาลพระนครใต้ ของกองบัญชาการตำรวจนครบาล ที่มีอายุ 50 ปี ขึ้นไป จำนวนทั้งสิ้น 259 นาย ส่วนใหญ่เป็นชาย มีบุตร มีระดับการศึกษาระดับชั้นมัธยม ชอบเล่นกีฬาประเภทวิ่ง และออกกำลังกายเล็กน้อย อยู่กับบ้าน มีงานอดิเรกในการดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ ปลูกต้นไม้ มีรายได้ประมาณ 9,501-17,500 บาท คาดว่าเงินบำนาญที่จะได้ คือ เดือนละ 10,000 – 12,500 บาท

ในเรื่องที่อยู่อาศัยนั้น ส่วนใหญ่พักอยู่บ้านพักของทางราชการ รองลงมาคือบ้านพักของตนเอง ซึ่งเป็นบ้านเดี่ยวสร้างเองมากที่สุด ส่วนใหญ่ที่พักอาศัยปัจจุบันเป็นที่พักอาศัยในอุดมคติเมื่อเกษียณอายุ โดยไม่คิดที่จะซื้อที่อยู่อาศัย มีเพียง 1 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่างที่มีความต้องการที่อยู่อาศัยใหม่ เนื่องจากยังไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ซึ่งต้องการเป็นบ้านเดี่ยวสร้างเองมากที่สุด รองลงมาคือ บ้านจัดสรร บ้านไร่/สวนเกษตร

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างชุมชนผู้สูงอายุ พบว่า มีผู้เห็นด้วยมากที่สุด โดยเห็นว่า เป็นที่พักสำหรับผู้ไม่มีที่พักพิง ซึ่งจะได้มีเพื่อนรุ่นเดียวกัน ส่วนกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย เห็นว่า วัฒนธรรมไทยไม่ให้อุทิศที่ดินพ่อแม่ แสดงความไม่เป็นธรรมในสังคม และรัฐต้องเสียงบประมาณเพิ่มขึ้น โดยเห็นว่าภาครัฐควรเป็นผู้ดำเนินการโครงการชุมชนผู้สูงอายุ

6.2 การศึกษาความต้องการที่อยู่อาศัยในวัยสูงอายุของผู้ที่ทำงานบริษัทชั้นนำใน กรุงเทพมหานคร (บัญชา บุรณสิงห์, 2539)

กลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 50-55 ปี สมรส และมีบุตร วุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่นิยมการศึกษาในระดับสูงมากนัก ทำงานเป็นผู้บริหารระดับกลาง มีรายได้ครอบครัวเฉลี่ย 20,000 – 50,000 บาท มีลักษณะการดำเนินชีวิต คือชอบพักผ่อนอยู่บ้าน มีงานอดิเรกในการปลูกต้นไม้ ไม่นิยมเล่นกีฬาเป็นประจำ

ในส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับที่อยู่สำหรับผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการจัดสร้างชุมชนผู้สูงอายุโดยเฉพาะ และคิดจะไปอยู่ถ้ามีชุมชนผู้สูงอายุที่ตนพอใจ โดยคำนึงถึงการดูแลสุขภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ สภาพแวดล้อมที่สงบปลอดภัย มีสังคมเพื่อนบ้าน และราคา ค่าบริการที่เหมาะสม ลักษณะควรเป็นบ้านกลุ่มชั้นเดียว (Single-Stored Cluster House) ในเขตปริมณฑล สามารถซื้อเป็นกรรมสิทธิ์ และอยู่อาศัยเดี่ยว ๆ มีบริการด้านแพทย์ พยาบาล อาหาร ทำความสะอาด ซักรีด รถรับส่งไปที่ต่าง ๆ และสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ โรงพยาบาล-คลินิก สวนสุขภาพ ศูนย์กายภาพบำบัด สวนพักผ่อน และห้องปฏิบัติธรรม (บัญชา บุรณสิงห์, 2539)

6.3 ความต้องการที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตคลองเตย (วรวรรณ นิตบงกช, 2541)

กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 55-64 ปี พักอาศัยอยู่ในเขตคลองเตย กรุงเทพฯ จำนวนทั้งสิ้น 318 ราย ส่วนใหญ่สมรส มีบุตร 2-3 คน ครึ่งหนึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่มีรายได้ครอบครัวน้อยกว่า 16,801 บาท รายได้มาจากการหาเช้ากินค่ำ มีโรคประจำตัว เช่น ปวดเมื่อย แต่มีสุขภาพจิตดี ส่วนใหญ่มักพักผ่อนอยู่กับบ้าน มีงานอดิเรก คือ ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ ฟังเพลง และส่วนใหญ่ไม่เล่นกีฬา

ในเรื่องที่อยู่อาศัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย เป็นลักษณะเรือนไม้ ขนาดต่ำกว่า 20 ตารางวา ด้านความต้องการที่อยู่อาศัยหลังเกษียณอายุ พบว่า ยังคงต้องการอยู่กับลูกหลาน และญาติในบ้านหลังเดิม รองลงมาคืออยู่กับคู่สมรสหรือลำพังในบ้านหลังเดิม โดยจะปรับปรุงที่อยู่อาศัย ไม่สนใจซื้อที่อยู่อาศัยใหม่ 25.5% ต้องการไปหาที่อยู่ใหม่ เพราะเบื่อชีวิตในเมือง ซึ่งกลุ่มรายได้ต่ำต้องการบ้านเดี่ยวสร้างเอง 41-60 ตารางวา ราคาต่ำกว่า 500,000 บาทรายได้ปานกลาง ต้องการบ้านไร่/สวนเกษตร 41-60 ตารางวา ราคา 1.0-2.9 ล้านบาท และกลุ่มรายได้สูง ต้องการบ้านไร่/สวนเกษตร ไม่ระบุขนาด ราคา 5.0-5.9 ล้านบาท โดยส่วนใหญ่ต้องการทำเลต่างจังหวัด

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างชุมชนผู้สูงอายุ พบว่า มีผู้เห็นด้วยมากที่สุดเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เห็นว่าจะเป็นที่พักอาศัยสำหรับผู้ไม่มีที่พักพิง การบริการที่ควรจัดให้มีในชุมชนฯ คือ แพทย์และพยาบาล อาหาร การทำความสะอาดที่พัก อย่างไรก็ตามก็ดี มีเพียงส่วนน้อยที่ต้องการย้ายเข้าไปอยู่ในชุมชนฯ ซึ่งผู้คิดจะไปอยู่นั้นเนื่องจากขาดความสงบทางกายและใจ และเบื่อชีวิตใน

เมือง โดยเห็นว่าภาครัฐเป็นผู้เหมาะสมที่สุดในการจะดำเนินโครงการชุมชนผู้สูงอายุ และควรบริหารชุมชนโดยคณะกรรมการซึ่งคัดเลือกมาจากสมาชิกในชุมชนฯ

6.4 ผู้สูงอายุกับความคาดหวังในการเข้ารับการสงเคราะห์ประเภทเสียค่าบริการ (กองสวัสดิการสงเคราะห์, 2529)

ในปี พ.ศ. 2529 กองสวัสดิการสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ ได้สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่สมัครเข้าอยู่หอพักประเภทเสียค่าบริการ เพื่อมุ่งสำรวจข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ของผู้สูงอายุที่สมัครเข้าอยู่หอพัก ประเภทเสียค่าบริการเหล่านี้โดยใช้ประชากรตัวอย่าง จำนวน 115 ราย ผลการสำรวจพบว่า สาเหตุการสมัครเข้าอยู่หอพักของผู้สูงอายุนั้นส่วนมาก ผู้สูงอายุร้อยละ 87.82 ต้องการอยู่อย่างสงบและอิสระโดยสามารถออกค่าใช้จ่ายด้วยตนเองและผู้สูงอายุร้อยละ 53.92 ที่มีความเจ็บป่วย สุขภาพไม่แข็งแรง จึงต้องการดูแลเอาใจใส่ในบางครั้ง โดยไม่ต้องการเป็นภาระแก่บุตรหลาน และผู้สูงอายุร้อยละ 50.44 ที่บอกว่าสภาพแวดล้อมของบ้านที่อยู่อาศัยมีเสียงรบกวนมาก ต้องการอยู่ที่สงบเงียบ และมีบรรยากาศที่ดี

6.5 ความต้องการ ความคาดหวัง และทัศนคติของผู้บริโภคเกี่ยวกับศูนย์บริการผู้สูงอายุ (ทรงศรี สนิททรัพย์, 2539)

ในการศึกษานี้ให้คำจำกัดความศูนย์บริการผู้สูงอายุไว้ คือ กิจกรรมประเภทหนึ่งที่มีผู้จัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุในลักษณะการบริการทางสังคม โดยส่วนใหญ่จะให้บริการในรูปแบบสถานสงเคราะห์ดำเนินการโดยภาครัฐหรือเอกชน และการบริการแบบคลินิกผู้สูงอายุ (Geriatric Clinic) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบริการผู้สูงอายุที่จัดตั้งขึ้นในสถานบริการทางการแพทย์

รูปแบบต่าง ๆ ของการให้บริการของศูนย์บริการผู้สูงอายุประกอบด้วย

1. คลินิกผู้สูงอายุ คือ บริการตรวจเช็คร่างกายเพื่อวางแผนในการรักษา และเน้นการป้องกัน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถคงสถานะการพึ่งพาตนเองที่บ้านได้นานที่สุด
2. ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้สูงอายุ คือ บริการเน้นการฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกายทั้งผู้สูงอายุที่ทั่วไป และผู้ที่สมองเสื่อม
3. ศูนย์บริการดูแลผู้สูงอายุในช่วงระหว่างกลางวัน คือ บริการสำหรับผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ส่งเสริมการออกกำลังกาย การทำกิจกรรมกลุ่ม เช่น เล่นดนตรี ทำอาหาร กิจกรรมศาสนา การพาทัศนศึกษา และบริการรถรับส่งถึงบ้าน เป็นต้น

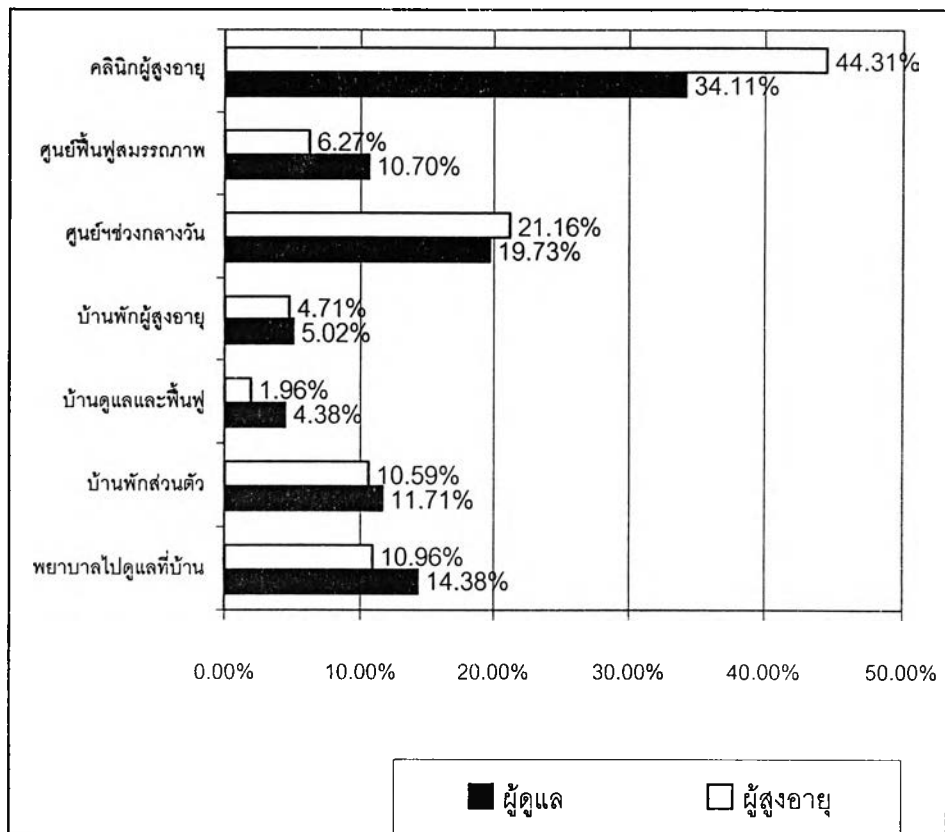
4. บ้านสำหรับผู้สูงอายุ คือ บริการสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่สะดวกที่จะดำรงชีวิตอยู่ที่บ้านได้ มีความเจ็บป่วยด้านร่างกาย ขาดผู้ดูแล รวมถึงผู้ป่วยหลังผ่าตัด มีพยาบาลดูแลใกล้ชิด บริการอาหาร กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ และกิจกรรมทางสังคม
5. บ้านดูแลและฟื้นฟูผู้สูงอายุ คือ บริการสำหรับผู้ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ต้องพักระยะยาว หรือถาวร เช่น ป่วยเป็นอัมพาต ไม่รู้สึกตัว สมองเสื่อม ต้องใช้แพทย์พยาบาลดูแลใกล้ชิด มีบริการด้านอาหาร การขับถ่าย ทำความสะอาดที่พัก และซักผ้า
6. บ้านพักส่วนตัวสำหรับผู้สูงอายุ คือ บริการสำหรับผู้สูงอายุที่ยังช่วยเหลือตนเองได้ มีสถานที่ออกกำลังกาย สโมสร กิจกรรม แพทย์พยาบาลรองรับ การดูแลที่พัก และอาหาร
7. การบริการผู้ช่วยพยาบาลไปดูแลที่บ้าน คือ บริการจัดส่งพยาบาลไปดูแลผู้สูงอายุถึงบ้าน บริการตรวจสุขภาพทั่วไป หรือส่งเข้าศูนย์บริการสุขภาพตามต้องการ ซึ่งยังพบน้อยมาก

การศึกษาทำโดยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่มารับบริการรักษาที่โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ คลินิกต้นสน ผู้มาออกกำลังกายที่สวนสุขภาพลุมพินี สนามกีฬาแห่งชาติ และผู้ที่อาศัยอยู่ตามบ้าน ซึ่งได้จากการบอกต่อ (Snowball) รวมทั้งผู้ดูแลผู้สูงอายุ รวมจำนวน 256 คน พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นชาย อายุระหว่าง 60-69 ปี สมรส ประกอบอาชีพธุรกิจ/เอกชน มีรายได้ครอบครัวประมาณ 50,000-74,999 บาท/เดือน ส่วนใหญ่อาศัยกับบุตรชาย ในบ้านหลังเดียวกัน ส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพ เพราะเห็นว่าตนยังแข็งแรง มีงานอดิเรก คือ การปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์

ปัญหาสุขภาพส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับโรคกระดูก และความดันโลหิต แต่ส่วนใหญ่มีสุขภาพจิตปกติ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการให้บุตรหลานเป็นผู้ดูแลมากที่สุด รองลงมาเป็นผู้ช่วยบริการผู้สูงอายุ และแพทย์หรือพยาบาลตามลำดับ

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่รู้จักศูนย์บริการของรัฐบาลมากกว่าเอกชน และส่วนใหญ่ไม่เคยใช้บริการจากศูนย์บริการผู้สูงอายุ ในด้านความต้องการใช้ศูนย์บริการ พบว่า ต้องการใช้ศูนย์ที่บริหารโดยรัฐบาลมากกว่าเอกชน สำหรับรูปแบบของศูนย์บริการผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุสนใจรูปแบบคลินิกผู้สูงอายุมากที่สุด รองลงมาสนใจศูนย์บริการผู้สูงอายุในช่วงกลางวัน และการบริการส่งผู้ช่วยพยาบาลไปดูแลที่บ้าน และบ้านพักส่วนตัวสำหรับผู้สูงอายุตามลำดับ (แสดงในแผนภูมิที่ 2-1)

แผนภูมิที่ 2-1 รูปแบบศูนย์บริการผู้สูงอายุตามความต้องการของผู้สูงอายุและผู้ดูแล

ตารางที่ 2-1 แสดงการเปรียบเทียบงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย	สุทธิพงษ์ บุญฤทธิ์	บัญชา บุรณสิงห์	วรวรรณ นิตบงกช
กลุ่มตัวอย่าง	ข้าราชการตำรวจ-พระนครใต้ อายุ 50 ปีขึ้นไป	ผู้ทำงานบริษัทชั้นนำ-กทม. อายุ 50-55 ปี	ผู้สูงอายุเขตคลองเตย อายุ 50-64
วัตถุประสงค์	- ศึกษาความต้องการที่อยู่อาศัยในวัย สูงอายุ แนวทางในการดำเนินชีวิต เมื่อเกษียณ และความเห็นต่อ ชุมชนผู้สูงอายุ	- ศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพการดำเนินชีวิต - ศึกษาความต้องการที่อยู่อาศัยในวัย สูงอายุและความเห็นต่อชุมชนผู้สูงอายุ	- ศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพกายและจิต และการดำเนิน ชีวิต สภาพที่อยู่อาศัยปัจจุบัน และ ความต้องการที่อยู่อาศัย และความ เห็นต่อชุมชนผู้สูงอายุ
ผลวิจัยที่เกี่ยวข้อง	- ส่วนใหญ่เป็นชาย สมรส มีบุตร การศึกษามัธยมศึกษา รายได้ 9,501- 17,500 อยู่พักบ้านพักราชการ ต้องการบ้านเดี่ยวสร้างเอง	- ส่วนใหญ่เป็นชาย สมรส มีบุตร การศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี รายได้ 20,000-50,000 อยู่บ้านเดี่ยว ต้องการบ้านหลังที่สองเป็นบ้านเดี่ยวหรือ สวนเกษตร	- ส่วนใหญ่สมรส มีบุตร การศึกษาประถมศึกษา รายได้ต่ำกว่า 16,801 อยู่เรือนไม้ ต้องการอยู่บ้านเดิม
	- เห็นด้วยกับแนวคิดชุมชนผู้สูงอายุ เหมาะสำหรับผู้ไม่มีที่พักพิง ควรดำเนินการโดยรัฐ	- เห็นด้วยกับแนวคิดชุมชนผู้สูงอายุ - ชุมชนควรเป็นบ้านกลุ่ม อยู่ปริมาตร ไม่มีผู้อยู่ร่วม ควรซื้อเป็นกรรมสิทธิ์ สนใจจะไปอยู่ เหมาะสำหรับผู้ไม่มีที่พักพิง - มีบริการแพทย์ พยาบาล อาหาร - มีคลินิก สวนสุขภาพ ศูนย์กายภาพบำบัด	- เห็นด้วยกับแนวคิดชุมชนผู้สูงอายุ ส่วนน้อยสนใจอยู่ เหมาะสำหรับผู้ไม่มีที่พักพิง ควรดำเนินการโดยรัฐ